

УДК 336.74

В. І. Варцаба,*д. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів і банківської справи,
ВНЗ "Ужгородський національний університет"***В. О. Огородник,***к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи,
ВНЗ "Ужгородський національний університет"*

ГРОШОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

V. Vartsaba,*Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Finance and Banking of Uzhhorod National University***V. Ohorodnyk,***Ph.D, Associate professor of the Department of Finance and Banking of Uzhhorod National University*

MONEY MARKET OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATION PROCESSES

У статті авторами здійснено статистичний аналіз питань, пов'язаних з функціонуванням грошової системи України задля виявлення можливих шляхів підвищення ефективності функціонування грошової системи. Доведено, що організація та розвиток безготівкових розрахунків є однією із найважливіших передумов трансформації економіки держави, яка прагне до сталого розвитку. Проведене дослідження допомогло визначити орієнтир для активізації грошового ринку.

The statistical analysis of the functioning of the monetary system of Ukraine for identifying possible ways to increase the efficiency of the functioning of the monetary system was carried out in the article. Was proved that the organization and development of cashless payments is one of the most important preconditions for state economy transformation is committed to sustainable development. The study helped to determine the guideline for money market activation.

Ключові слова: грошова система, грошовий ринок, готівкові розрахунки, безготівкові розрахунки, грошова маса, грошові агрегати.

Key words: money system, money market, cash settlements, cashless payments, money supply, money aggregates.

ВСТУП

В ускладнених ринкових відносинах, в яких перебуває сьогодні Україна, дослідження грошового ринку є необхідним для пошуків шляхів зниження турбулентності в економічних процесах. Сучасні тенденції економічного розвитку сконцентровані на трансформаційних процесах, що яскраво проявилися у радикальних змінах ситуації в банківській, грошовій та платіжній системах.

Найбільш глибоким індикатором реформування монетарної сфери України виступає стан трансформації її грошового ринку. Використання потенційних можливостей грошового ринку є передумовою фінансово-економічної стабілізації та стабільності країни на макроекономічному рівні.

Дослідженню ролі грошей та грошових систем присвячені праці багатьох дослідників, а саме: А. Маршалла, Дж. Міля, І. Фішера, Й. Шумпетера, М. Фрідмена, А. Максимова, С. Моїсєєва, А. Гальчинського, А. Гриценка, О. Дзюбюка, І. Лютого, В. Міщенко, А. Мороза, М. Савлука, А. Чухна та інших, що достатньо повно висвітлюють теоретичні аспекти даного питання, проте комплексне статистичне вивчення сучасного стану грошового ринку України потребує детального аналізу з метою виявлення найбільш суттєвих проблем та визначення конкретних напрямів реформування грошової системи в інтересах розвитку національної економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Виходячи з теоретичного та практичного значення проблеми, мета дослідження полягає в комплексному статистичному вивченні питань, пов'язаних з функціонуванням грошової системи України задля виявлення можливих шляхів підвищення ефективності функціонування грошової системи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Організація та безперервний розвиток безготівкових розрахунків є однією із найважливіших передумов трансформації економіки держави яка прагне до сталого розвитку. У загальному обсязі грошової маси в економічно розвинутих країнах частка готівки не перевищує 29 % [9]. Аналіз динаміки структури грошової маси України за останні 5 років (рис. 1) свідчить, що частка готівкової маси коливається в межах 26,3—29,6%. Слід також зазначити, що зростає не тільки обсяг грошової маси, а й обсяг готівки в грошовому обігу країни.

Таке підвищення рівня монетизації призводить до посилення інфляційних процесів та призводить до дисбалансів в економіці країни. Вирішенням зазначеної проблеми може слугувати виведення безготівкових розрахунків на новий рівень, здійснивши ефективне реформування механізму здійснення безготівкових розрахунків розпочавши саме з суб'єктів господарювання. Повноцінний перехід до безготівково грошового обігу є основою формування прозорої фінансової системи держави, шляхом зменшення рівня тінізації економіки, внаслідок чого збільшать обсяги надходжень до державного та місцевих бюджетів України [2].

Першою відчутною перевагою реформування механізму здійснення безготівкових розрахунків стане підвищення ліквідності банківської системи завдяки зростанню ресурсних можливостей банку через збільшення частки безготівкових розрахунків.

Несприятливий вплив на збільшення обсягів готівки в обігу спричиняють такі фактори [4]: високий рівень тіньової економіки та велика кількість неконтрольованих стихійних ринків; нестабільність депозитного та валютного ринків, внаслідок чого періодично спостерігається вилучення вкладниками депозитів, оскільки на-

селення надає перевагу заощадженням у готівці; низький рівень доходів населення; нерозвиненість фінансових ринків; незначна частка безготівкових форм розрахунків населення; економічна та політична нестабільність; девальваційні та інфляційні очікування; наявність ризиків при використанні безготівкових форм розрахунків; відсутність у населення досвіду користування безготівковими платіжними інструментами; обмеженість використання безготівкових форм розрахунків у сільській місцевості та інші.

У таблиці 1 зображено динаміку сум та кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками.

Аналізуючи таблицю 1, можна стверджувати, що показники використання платіжних карток емітованих українськими банками зростають з кожним роком, що являє собою позитивну тенденцію, однак темпи зростання недостатніми для якісних змін в структурі грошового обігу та функціонування грошової системи.

В усьому світі інноваційні карткові продукти вже давно є життєвою необхідністю сучасного суб'єкта. У розвинених країнах настільки укорінилися безготівкові розрахунки, що головним при розробці нових продуктів та послуг для банків, підприємств сфери послуг, торгівлі є максимальна зручність клієнта при здійсненні безготівкових розрахунків.

В Україні банки також активно впроваджують інноваційні карткові продукти. Зокрема на основі мобільних пристроїв послуги віддаленого банкінгу дозволяють клієнтам управляти своїм рахунком без відвідування банку та здійснювати платежі різного характеру, наприклад, комунальні платежі, сплачувати штрафи, страховку, відправляти та отримувати міжнародні перекази, отримувати готівку у банкоматах без наявності платіжної картки, надавати команди по управлінню рахунком у голосовому режимі, навіть фотографувати квитанції для оплати платежів та відсилати у банк для виконання їх банківськими службовцями та ін. Справжньою новацією є впровадження безконтактних технологій, що в свою чергу призводить до збільшення зручності та швидкості обслуговування клієнтів у торговельних мережах. Яскравим прикладом цього служить безконтактна технологія PayPass, яка дозволяє сплачувати покупки на невеликі суми без участі касира. Карта-стікер піднесена до зчитувального пристрою на касі чи терміналі дозволяє клієнту одразу списати кошти з рахунку. Такий вид послуг за кордоном уже досить успішно реалізується.

Однак поряд з такими інноваціями та активною роботою банків з випуску та обслуговуванню платіжних карток масове впровадження та якісне використання карток за основним призначенням в Україні не відбувається. Також слід відмітити, що такі послуги можуть собі дозволити лише окремі банки лідери цього сегменту і не у масовому розповсюдженні.

Розвиток вітчизняного карткового бізнесу можна охарактеризувати як бурхливий, але переважно екстенсивний. За статистикою НБУ зростання ринку відбувається в основному внаслідок реалізації банками зарплатних та пенсійних проектів і платіжні картки використовуються їх власниками у більшій мірі не для здійснення безготівкових розрахунків, а для зняття готівки.

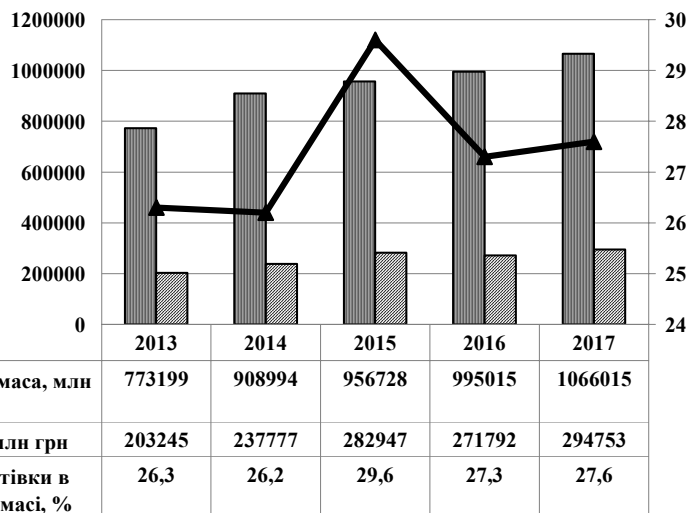

Рис. 1. Динаміка грошової маси, готівки та її питома вага у загальній грошовій масі

Джерело: складено авторами на основі даних [6—8].

За офіційними даними НБУ кількість активних платіжних карток за останні 15 років зросла майже у 10 разів — до 31984 тис. шт., загальна кількість платіжних карток в обігу з 2009 р. і по перший квартал 2017 р. зростала на 28% — до 58089 тис. шт. (рис. 2).

Кількість одиниць обладнання за останні п'ять років також змінилась. Якщо кількість банкоматів знизилась на 7%, або на 2369 шт. за останні 5 років, то кількість терміналів зросла на 35%, або на 56517 шт. У загальній кількості терміналів питома вага торговельних терміналів за станом на перший квартал 2017 р. становила 90,2%, або 206676 шт., а банківських терміналів — 9,8%, або 20250 шт. (рис. 3).

При цьому слід відмітити, що за останні п'ять років кількість банківських терміналів знизилася на 8510 шт., або на 30%, а торговельних терміналів — навпаки, зросла на 72712 шт., або на 55%.

Попри позитивну динаміку зростання кількості карток та обладнання по їх прийманню та обслуговуванню, якісних змін поки що не відбувається. Так, підприємств сфери торгівлі та послуг нараховується понад 600 тис. [5], із них всього 155913 тис. установ надають сервіс клієнтам з приймання оплати з використанням платіжної картки [3].

Таблиця 1. Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками

Дані за:	Сума операцій (млн грн)			Кількість операцій (млн шт.)		
	Безготівкові платежі	Отримання готівки	Усього	Безготівкові платежі	Отримання готівки	Усього
2002 рік	1 163	18 885	20 048	6	68	74
2003 рік	1 356	26 744	28 100	7	115	122
2004 рік	3 418	60 341	63 759	12	226	238
2005 рік	3 196	96 542	99 738	18	306	324
2006 рік	5 049	147 597	152 646	31	428	459
2007 рік	8 118	217 003	225 121	45	487	532
2008 рік	16 980	355 438	372 418	67	567	634
2009 рік	18 375	334 791	353 166	77	513	590
2010 рік	29 463	421 189	450 652	121	571	692
2011 рік	46 346	529 633	575 979	214	661	875
2012 рік	91 583	649 897	741 480	348	725	1 073
2013 рік	159 138	756 889	916 027	584	755	1 339
2014 рік	255 194	763 841	1 019 035	879	693	1 573
2015 рік	384 795	848 001	1 232 796	1 287	678	1 965
2016 рік	571 275	1 038 985	1 610 260	1 775	738	2 513
I квартал 2017 року	163 511	262 340	425 851	502	177	679

Джерело: [3].

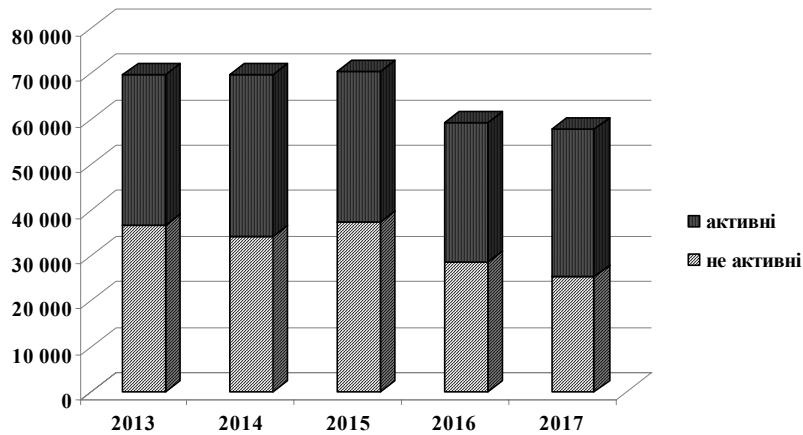

Рис. 2. Кількість платіжних карток в обігу, тис. шт.

Джерело: складено авторами на основі даних [3].

У цілому за даними НБУ, станом на початок 2017 р., у сумі операцій здійснених з використанням платіжних карток всього 38,4%, або 163511 млн грн. становили безготівкові платежі, а операції по зняттю готівки — становили 61,6%, або 262 млн грн. Але за останніх п'ять років цей показник мав позитивну динаміку — у 2013 р. доля безготівкових операцій з використанням платіжних карток становила лише 17,4%. Отже, можна стверджувати, що зростання інфраструктури позитивно вплинуло на ріст безготівкових розрахунків.

Одним із кількісних показників, що характеризують стан грошового обігу є величина грошової маси, обсяг та структура якої здійснюють значимий вплив на економічний розвиток держави. В Україні спостерігається тенденція до зростання показників грошової маси. Динаміку грошової маси та грошових агрегатів М0, М1, М2 і М3 показано на рисунку 4.

Як бачимо, у 2013 р. показник М0 становив 237,8 млрд грн, М1 був на рівні 383,8 млрд грн., М2 — 906,2 млрд грн, М3 — 909 млрд грн. Політика НБУ з приводу зниження інфляційних процесів посприяла тому, що грошова база почала зростати за всіма агрегатами. В 2017 р. спостерігався приріст за всіма показниками: М0 — 298,4 млрд грн, М1 — 521,6 млрд грн, М2 — 1089 млрд грн, М3 — 1089,4 млрд грн.

У здійсненні регулювання грошової маси в Україні, однією з центральних проблем є неоптимальна структура грошової маси. Вирішення цієї проблеми допоможе здійснювати ефективний контроль над грошовими агрегатами та проведення ефективної грошово-кредитної політики. Грошове агрегування дає можливість виз-

начити особливості розвитку та функціонування грошової системи України.

Однією з особливостей грошової системи України, за наявними даними, є висока питома вага готівки і виокремлення грошового агрегату М0. Показники М0 зростають, але меншими темпами, ніж грошовий агрегат М1, тому в Україні є тенденція до зниження частки готівки в сукупній грошовій масі. Динаміку темпів зміни грошових агрегатів М0 та М1 в Україні за 5 років зображено на рисунку 5.

Грошові агрегати М3 та М4 майже однакові як за своїм обсягом так і за темпами зміни протягом всього досліджуваного періоду.

Одним з основних показників, що характеризують грошову масу є грошова база. Грошова база включає запаси всієї готівки, яка перебуває в обороті поза банківською системою та в касах банків, а також суму резервів комерційних банків на їх кореспондентських рахунках у центральному банку.

Аналіз показує, що у 2014 р. грошова база зросла на 51,8 млрд грн порівняно з попереднім роком, у 2015 р. на 26,1 млрд грн, у 2016 році на 1,9 млрд грн, у 2017 р. на 26,9 млрд грн [1]. Таким чином, у 2014 та у 2017 рр. показники грошової бази зросли найбільш суттєво.

Отже, грошова база в Україні характеризується стійкою тенденцією до збільшення. У країні, де готівкові кошти займають половину від загальної грошової маси, наявність грошової бази стає необхідним і зручним засобом для регулювання обігу грошей і підтримання їх стійкості.

ВИСНОВКИ

Активним важелем впливу на економіку у сучасних ринкових економіках є гроші та грошові системи. Сучасні грошові системи за своїми властивостями — багатофункціональні і забезпечують здійснення грошового обороту та грошового обсягу. Кожна держава формує свою власну грошову систему, намагаючись надати їй повну незалежність та здатність протистояти зовнішнім впливам, коли вони загрожують інтересам національної економіки. Наявність такої суверенної грошової системи є однією з ключових ознак політичної та економічної самостійності держави.

Проведене дослідження допомогло визначити орієнтир для активізації грошового ринку, що і буде слугувати предметом подальших досліджень, а саме: трансформація монетарних процесів, спроможних забезпечити існування ринкового середовища, яке адекватно реагує на заходи грошово-кредитної політики.

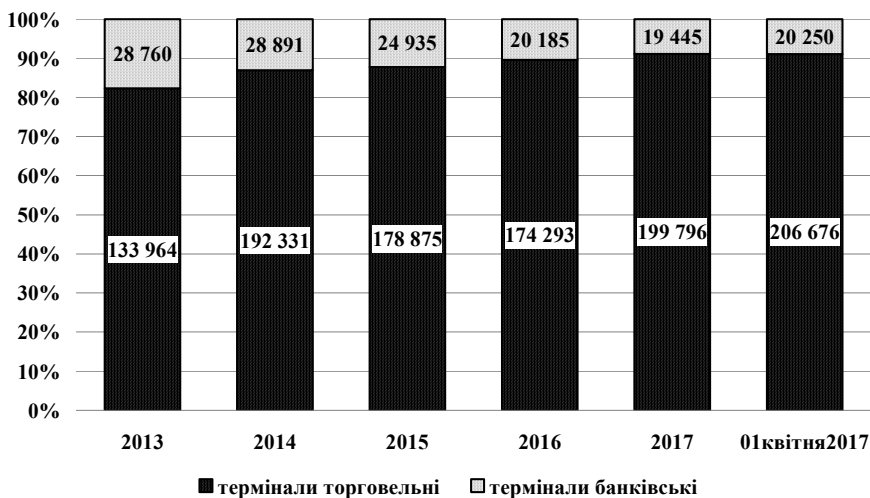

Рис. 3. Кількість та питома вага торговельних та банківських терміналів станом на 1.01, тис. шт., %

Джерело: складено авторами на основі даних [3].

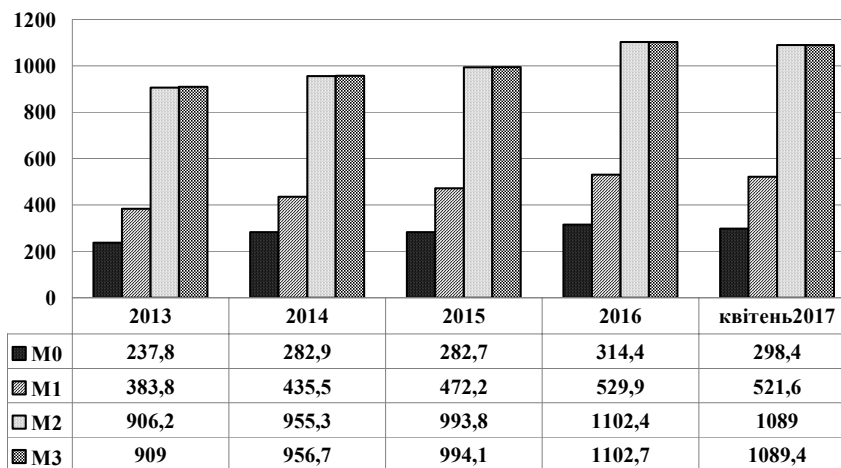

Рис. 4. Динаміка зміни агрегатів M0, M1, M2, M3 в Україні за 2013–2017 рр., млрд грн

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

Література:

1. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]: Економічні матеріали НБУ. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1
2. Дашченко О.В. Готівковий обіг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_12.pdf
3. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні [Електронний ресурс]: Економічні матеріали НБУ. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
4. Ігнатова О.М. Статистичний аналіз готівкового обігу в Україні та його вплив на вартість національної грошової одиниці [Електронний ресурс] / О.М. Ігнатова, О.В. Касьян // Економіка та держава. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2013/17.pdf
5. Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності [Електронний ресурс]: статистичні матеріали Державної служби статистики. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/kap/xls/kap_u16.zip
6. Монетарний огляд за 2015 рік [Електронний ресурс]: Економічні матеріали НБУ. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=26799937
7. Монетарний огляд за 2016 рік [Електронний ресурс]: Економічні матеріали НБУ. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=43297266
8. Монетарний огляд за 2017 рік [Електронний ресурс]: Економічні матеріали НБУ. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58037

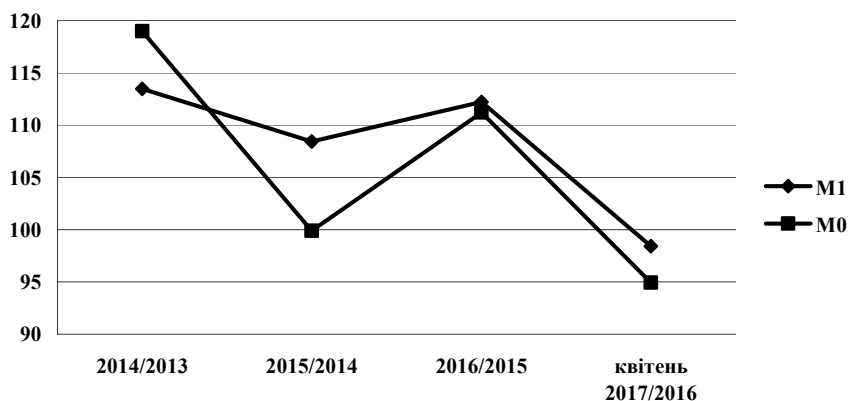

Рис. 5. Динаміка зміни грошового агрегату M0 та M1 в Україні за період 2013–2017 рр., %

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

9. Пулик В.Я. Валютний курс та фактори, що на нього впливають [Електронний ресурс] / В.Я. Пулик // Стратегічні орієнтири. — Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=880>

References:

1. National Bank of Ukraine (2017), "Monetary and financial statistics", Economic materials of the NBU, [Online], available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1 (Accessed 25 Sept 2017).
2. Dashchenko, O.V. (2010), "Cash flow in Ukraine: current state and development prospects" [Online], available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_12.pdf (Accessed 25 Sept 2017).
3. National Bank of Ukraine (2017), "General indicators of the development of the payment cards market in Ukraine" [Online], available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219 (Accessed 25 Sept 2017).
4. Ignatova, O.M. and Kasyan, O. (2013) "Statistical analysis of cash circulation in Ukraine and its influence on the value of the national monetary unit", Economics and state [Online], vol. 6, available at: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2013/17.pdf (Accessed 25 Sept 2017).
5. State Statistics Service (2014), "Number of active enterprises by regions of Ukraine and types of economic activity", Statistical data of the State Statistics Service [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/kap/xls/kap_u16.zip (Accessed 25 Sept 2017).
6. National Bank of Ukraine (2015), "Monetary review for 2015", Economic materials of the NBU, [Online], available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=26799937 (Accessed 25 Sept 2017).
7. National Bank of Ukraine (2016), "Monetary review for 2016", Economic materials of the NBU, [Online], available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=43297266 (Accessed 25 Sept 2017).
8. National Bank of Ukraine (2017), "Monetary review for 2017", Economic materials of the NBU, [Online], available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58037 (Accessed 25 Sept 2017).
9. Pulik, V.Ya. (2011), "Exchange rate and factors influencing it", Strategic landmarks, [Online], available at: <http://libfor.com/index.php?newsid=880> (Accessed 25 Sept 2017).

Стаття надійшла до редакції 29.09.2017 р.